

MARKETING

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

RAQAMLI
MARKETING
BIZNES
SAVDO
INNOVATSIYA
TARQIQUVCHI
NATIJALI
BREMUNDU

№ 8 – SON

2025-YIL, AVGUST

9710 xalqaro daraja

№240874

ISSN: 3060-4621

OPEN ACCESS

Marketing

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

ELEKTRON NASHR. 29 AVGUST, 2025-YIL

JURNALNING MAQSADI

Tadbirkorlik-biznes faoliyatini tashkil etishning marketing asoslarini, yo'nalishlari, echimlari, vositalarini yaratish va rivojlantirish

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

TEL: (97) 783-84-64

VEB-SAYT

www.marketingjournal.uz

ELEKTRON POCHTA:

info@marketingjournal.uz

TELEGRAM BOT:

[@marketinjournalbot](https://t.me/marketinjournalbot)

TELEGRAM KANAL:

<https://t.me/tdiumarketingjournal>

MUASSIS

“Tadbirkor va ishbilarmon” MCHJ

JURNALNING ILMIYLIGI

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

INDEKSATSIYA

BOSH MUHARRIR

Xakimov Ziyodulla Axmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Yusupov Muxamadamin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori;

Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., prof., TDIU Marketing kafedrasini mudiri;

Soliyev Axmadjon Soliyevich, i.f.d., NaMTI Marketing kafedrasini professori;

Ikramov Murad Akramovich, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich, i.f.d., prof., TDIU Iqtisodiy xavfsizlik kafedrasini mudiri, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi;

Zarova Elena Viktorovna, i.f.d., G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti professori, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi

Akramov Tohir Abdirahmonovich, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Samadov Asqarjon Mishomovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo'ja qizi, i.f.n., dots., TDIU Kengash kotibi;

Sobirov Azizbek Avazbekovich, PhD., TDIU Marketing kafedrasini dotsenti;

Sadikov Shoxrux Shuxratovich, PhD, dots., TIU Departament boshlig'i;

Musyeva Shoirazimovna, i.f.n., SamISI Marketing kafedrasini professori;

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li, PhD., TDIU Marketing kafedrasini dotsenti;

Djurabayev Otabek Djurabayevich, i.f.d., TDIU Innovatsion menejment kafedrasini dotsenti;

Karimova Shirin Zoxid qizi, PhD, TDIU Axborot texnologiyalari kafedrasini katta o'qituvchisi;

Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbaevich, DSc., Namangan muhandislik-qurilish instituti dotsenti;

Fayzullayev Javlonbek Sultonovich, DSc., TDIU, Yashil iqtisodiyot kafedrasini dotsenti;

Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich, DSc., TDIU, "Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik" kafedrasini professori

Bobojonov Azizjon Babaxanovich, DSc, TDIU, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasini dotsenti

Allayarov Shamsiddin Amanullayevich, DSc, prof., TDIU, "Savdo ishi" kafedrasini mudiri

Jumayev Olimjon Sadulloevich, DSc, Raqobat siyosati va iste'molchilar huquqlari tadqiqotlari markazi direktori

Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich, PhD., TDIU Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti dekan muovini

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., Alfraganus universiteti "Menejment va marketing" kafedrasini mudiri

Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, TDIU biznes boshqaruvi va logistika kafedrasini professori

Tuychiyev Alisher Jurayevich, Alfraganus University "Iqtisodiyot" fakulteti dekani professor

Nazarova Ra'no Rustamovna, TDIU "Yashil" iqtisodiyot kafedrasini mudiri, Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Usmonov Bunyod Aktam o'g'li, PhD, TDIU Moliyaviy tahlil kafedrasini v.b.dotsenti;

Dehqonov Burxon Rustamovich, PhD., TDIU Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo'limi bosh mutaxassisi;

Turobova Hulkar Rustamovna, PhD., BuxDU, Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrasini dotsenti;

Elektron nashr 352 sahifa. E'lon qilishga 2025-yil 29-avgustda ruxsat etildi

MUNDARIJA

РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГА В МАЛОМ БИЗНЕСЕ	6
Касимова Фатима Тулкиновна	
THE ROLE OF DIPLOMATIC INITIATIVES IN STRENGTHENING INDIA–	
UZBEKISTAN ECONOMIC TIES	13
Abror Kucharov, Jyoti Meshram	
DISTINCTIVE FEATURES OF DATA PROCESSING IN TOURISM AND THE	
POSSIBILITIES OF THEIR USE	22
Abduvokhidov Abdumalik Makhkamovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TRANSPORT TIZIMINING	
IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH	32
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich	
XODIMLAR BILAN HISOB-KITOBLAR AUDITINI REJALASHTIRISHNI	
TAKOMILLASHTIRISH.....	40
Ametova Nasiba Danilovna	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLARNING NAZARIY MASALALARI	52
Gozieva Mokhira Rustamovna	
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PECULIARITIES OF PRODUCTION	
OF BUILDING MATERIALS FROM THE POINT OF VIEW OF	
INNOVATION	60
Igamova Shaxinya Zikrilloyevna	
QURILISH TASHKILOTLARINING INNOVASION RIVOJLANISHIDA	
XODIMLAR FAOLLIGINING AHAMIYATI VA UNI OSHIRISH YO‘LLARI..	70
Karimova Aziza Azamiddin qizi	
TASHKILOTDAGI BOSHQARUV TIZIMINING MEHNAT	
SAMARADORLIGIGA TA’SIRI.....	78
Usmonov Adxamjon A’zamjonovich	
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA STRATEGIK RIVOJLANISH	
LOYIHALARINI BOSHQARISH: LOYIHA BOSHQARUVI YONDASHUVLARI	
ASOSIDA.....	87
Sobirjanova Oydina Bobir qizi	
LOGISTIKA PROVAYDERLIK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI	
OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH AMALIYOTI	
96	
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
TASHQI BOZORLARGA INTEGRATIVASIYALASHUVNING MINTAQAVIY	
IQTISODIYOTGA TA’SIRI VA UNGA NISBATAN NAZARIY	
YONDASHUVLAR	107
Ozodova Farida Zarif qizi	

KORXONADA ISHLAB CHIQUARISH POTENTIALIDAN FOYDALANISH TAHLILI	112
Musayeva Shoirazimovna	
BUDJET TASHKILOTLARIDA XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA YURITISHNI TAKOMILLASHTIRISH (OLIIY TA'LIM MISOLIDA).....	122
Murtozaev Sanjar O'tkir o'g'li	
FEATURES AND DISADVANTAGES OF IMPLEMENTING THE DIGITAL ECONOMY FOR CONSTRUCTION COMPANIES	128
Kurbanova Maftuna Lazizovna	
ОЦЕНКА КОММЕРЧЕСКОЙ НЕДВИЖИМОСТИ В E-COMMERCE-ЭПОХУ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА И МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА	140
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
TEMIR YO'L TRANSPORTI TIZIMINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH USULLARI	152
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich	
KICHIK BIZNESNING SANOAT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUARISH JARAYONIDAGI TENDENSIYALARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) ..	159
Salayev Jasurbek Komilovich	
KORPORATIV BOSHQARUVDA INNOVATSION USULLARNI JORIY ETISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	170
Ismailov Allayor Rashidovich	
OLMAZOR TUMANI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI INNOVATSION BOSHQARUV ORQALI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI VA IMKONIYATLARI	181
Muminov Fazliddin Xusniddin o'g'li	
ANALYSIS OF INDONESIA'S DUALISTIC FINANCIAL SYSTEM AND ITS POSSIBILITIES FOR USE IN UZBEKISTAN	193
Irgasheva Gulbakhor	
HUDUDLARNI EKSPORT SALOHIIYATINI OSHIRISHDA MAHALLIY BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISH	202
Bekchanov Davron Masharipovich	
РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОГО МЕНЕДЖМЕНТА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНЦИИ	219
Азизов Ильдар Рафаэлевич	
TIJORAT BANKLARIDAN UNDIRILADIGAN FOYDA SOLIG'INING DAVLAT BYUDJETIGA TA'SIRI	226
Ergasheva Lobar Raxmatulla qizi	
ЭТАПЫ РАЗРАБОТКИ ПУТЕЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ	232
Кучаров Абдор Собиржонович, Бобожонов Азизжон Бабаханович, Хусейнов Рахим Али оглы	

RAQAMLI IQTISODIYOTNING MEHNAT BOZORIGA TA’SIRI VA YANGI KASBLAR	240
Sadriddinova Xilola Raxmatullayevna	
THE FACTORS THAT INFLUENCE THE PRICING OF A PRODUCT OR SERVICE.....	247
Sa’dullayeva Sayyora Nasillo qizi	
O‘ZBEKISTONDA ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI: MUAMMOLAR, IMKONIYATLAR VA INNOVATSION YECHIMLAR.....	253
Matkarimov Jahongir Shamuratovich	
XALQARO RAQOBATBARDOSHLIKNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI ..	267
Mallaboev Anvarjon Sotvoldievich	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	275
Sharopov Dilshodjon Raxmatullayevich	
ЦИФРОВАЯ РЕВОЛЮЦИЯ И НОВОЕ КАЧЕСТВО МАРКЕТИНГОВЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ МАЛОГО БИЗНЕСА	283
Вахабов Асадулло Убайдулло угли	
FINTECH VA BANKLAR O‘RTASIDAGI QARAMA-QARSHILIK VA ULARNING INTEGRATSIYALASHUV IMKONIYATLARI	291
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi	
KORXONALARDA MOLIYAVIY REJALASHTIRISHNI RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASINING UMUMIY YO‘NALISH VA XUSUSIYATLARI	298
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO‘RSATISH SOHASINING HOLATI VA SOHANI YANADA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	308
Normurodov Umidjon Normurod o‘g‘li, Shadiyeva Lobar Abdurazikovna	
XODIMLARNI RIVOJLANTIRISH – KADRLAR SIYOSATIDAGI ASOSIY USTUVOR YO‘NALISHLARDAN BIRI	316
Sattarov Shuxrat Abug‘affarovich	
DAVLAT IQTISODIYOT XAVFSIZLIGINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	323
Karimov Javlon Ko‘ziyevich	
MINTAQA IQTISODIY TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI.....	333
Mamadjanova Tuyg‘unoy Axmadjanovna	
SANOAT KORXONALARI ISHLAB CHIQARISH JARAYONLARIDA SUN’IY INTELLEKTDAN SAMARALI FOYDALANISH.....	344
Rixsiboyev Nozimbek Abdurasul o‘g‘li	

MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Sharopov Dilshodjon Raxmatullayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Maqolada hududlarda mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari, mahalliy byudjetlar daromad bazasini kengaytirish, soliq qonunchiligiga rioya etish va samaradorlikni oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit soʻzlar: mahalliy byudjetlar, daromad bazasini kengaytirish, byudjet, ragʻbatlantirish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, mahalliy soliqlar.

Аннотация

В статье рассматриваются научно-теоретические основы формирования доходов местных бюджетов в регионах, расширение доходной базы местных бюджетов, соблюдение налогового законодательства и повышение эффективности.

Ключевые слова: местные бюджеты, расширение доходной базы, бюджет, стимулирование, социально-экономическое развитие, местные налоги.

Abstract

The article discusses the scientific and theoretical foundations of forming local budget revenues in the regions, expanding the revenue base of local budgets, complying with tax legislation, and improving efficiency.

Keywords: local budgets, expanding the revenue base, budget, incentivization, socio-economic development, local taxes.

KIRISH

Globallashuv sharoitida jamiyatning iqtisodiy-ijtimoiy jihatdan rivojlanishi bevosita davlat tomonidan bozor iqtisodiyotini boshqarish yoʻnalishlariga chambarchas bogʻliqdir. Bu jarayonda davlat boshqaruvining muvaffaqiyatli kechishi tanlangan boshqaruv usullari, vositalari, iqtisodiyotning ichki imkoniyatlari va uning oʻziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu esa oʻz navbatida iqtisodiyotda yangi moliyaviy munosabatlarni shakllantirishni, shuningdek, davlat tomonidan iqtisodiyotni boshqarishning iqtisodiy, maʼmuriy, tashkiliy va ijtimoiy-psixologik usullarini takomillashtirishni taqozo etadi. Iqtisodiy usullarning asosini esa byudjet-soliq siyosati tashkil etadi.

Shuni alohida taʼkidlash joizki, soliq iqtisodiyotni tartibga solishning eng muhim moliyaviy vositasi boʻlib, uning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi oʻrni, tarkibiy tuzilishi, bevosita va bilvosita soliqqa tortish tamoyillari, soliq imtiyozlari tarkibi va ulardan foydalanish darajasi, shuningdek, jismoniy va yuridik shaxslar zimmasidagi soliq yuki darajasining turlicha boʻlishi davlatning iqtisodiy tuzumi, iqtisodiy-siyosiy rivojlanish darajasi, ishlab chiqarish va mulkchilik munosabatlari holatining turlicha boʻlishi bilan belgilanadi.

Respublikamizda 2020-yil 1-yanvardan boshlab Oʻzbekiston Respublikasi Oliy

Majlisi va xalq deputatlari mahalliy kengashlarining byudjet sohasidagi vakolatlarini kengaytirish, byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning mas'uliyatini oshirish, mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish va mablag'lardan foydalanishda mahalliy davlat hokimiyati organlarining erkinligini ta'minlashga qaratilgan yangi byudjet tizimi joriy etildi. Ilk bor "2020-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni bilan mahalliy byudjet xarajatlari xalq deputatlari mahalliy kengashlari tomonidan tasdiqlanishi belgilandi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xorijiy iqtisodchi olim J. Stiglitz mahalliy moliyaviy resurslarni shakllantirish nazariy asoslarini fiskal federalizm doirasida tahlil qilgan. Uning fikricha, davlat moliya tizimida daromad manbalarini turli darajadagi hokimiyat organlari o'rtasida oqilona taqsimlash zarur. Agar vakolatlar va moliyaviy resurslar o'rtasida nomutanosiblik mavjud bo'lsa, bu hududiy organlarning samarali faoliyat yuritishiga to'sqinlik qiladi [4].

R. Musgrave davlat moliyasiga oid nazariyalarida byudjet daromadlari taqsimotini "uchlik funksiyasi" (allocation, distribution, stabilization) nuqtai nazaridan baholagan. Unga ko'ra, mahalliy byudjetlar resurslarni taqsimlashda va ijtimoiy tengsizlikni yumshatishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musgrave fikricha, agar hududlarga o'z daromadlarini shakllantirish imkoniyati keng berilsa, ular mahalliy ehtiyojlarga mos ravishda samarali iqtisodiy siyosat olib borishi mumkin [5].

Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish masalasida Sh. Shodmonov va X. Abdukarimov transferlarning o'rni va ahamiyatini alohida ta'kidlagan. Ularning fikricha, davlat byudjeti orqali amalga oshiriladigan moliyaviy yordam, ya'ni turli shakldagi transferlar hududlar moliyaviy imkoniyatlarini tenglashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi tafovutlarni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi [6].

Iqtisodchi olim N.I. Primovanning fikricha, mahalliy byudjet xarajatlari mutanosibligi mazkur xarajat turlarini amalga oshirishdagi ustuvorlik qanchalik yuqori yoki quyi ekanligini anglatadi. U ushbu kategoriyadan mahalliy byudjetlar ijrosini boshqarishda foydalanish maqsadga muvofiqligini ta'kidlab o'tgan [7].

TAHLIL VA NATIJALAR

Umumdavlat pul mablag'larini byudjet bo'g'inlari o'rtasida taqsimlashning asosini mahalliy byudjet mustaqilligi, ularning davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi va daromadlarini hududiy manbalar hisobiga shakllantirish tamoyillari tashkil etadi.

Ushbu tamoyillardan kelib chiqqan holda, mahalliy byudjetning daromadlari o'z daromadlari va boshqariladigan manbalar hisobidan shakllanadi. O'z daromadlari yoki birlashtirilgan daromadlar to'liq yoki qat'iy belgilangan ulushda bevosita mahalliy byudjetga tushadigan mablag'lardan iborat. O'z daromadlarining asosini mahalliy soliq va yig'imlar tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasining mahalliy byudjeti tomonidan xarajatlarni amalga oshirish uchun tegishli daromadlarga ega bo'lishi shart. Shuning uchun mahalliy byudjet daromadlarining shakllanish holati va ushbu jarayondagi daromad manbalarini

ko‘rib chiqishda, avvalo, daromadlarning shakllanishiga e‘tibor qaratish lozim. Shunga muvofiq, mahalliy byudjet daromadlari o‘z daromadlari (mahalliy soliq va yig‘imlar) va yuqori byudjetdan ajratiladigan mablag‘lar (transferlar) hisobidan shakllanadi. Mahalliy byudjetning birinchi daromad manbai bo‘lib mahalliy soliq va yig‘imlar hisoblanadi. Bu daromad turlari qonunchilikka muvofiq mahalliy byudjetga to‘liq biriktirilgan manba hisoblanadi.

Mahalliy soliq mahalliy byudjet tarkibida asosiy moliyaviy manba sifatida qaralsa-da, bu soliq mahalliy byudjetga biriktirilgan xarajatlarni moliyalashtirishda yetarli manba bo‘la olmaydi. Byudjet parametrlarini belgilash vaqtida umumdavlat solig‘idan ajratmalar belgilanadi. Bu jarayon har yili byudjet parametrlarini tasdiqlash chog‘ida ishlab chiqiladi va Prezident qaroriga muvofiq belgilanadi hamda tasdiqlanadi. Umumdavlat solig‘idan ajratmalar ulushi har yili mahalliy byudjetning o‘z daromadlari tushumi hamda ular tomonidan amalga oshiriladigan xarajatlar hajmiga qarab o‘zgartirib boriladi. Umumdavlat solig‘ining muhim xususiyati shundaki, respublika byudjetiga tushadigan soliqdan mahalliy byudjetni boshqarish uchun ajratma sifatida mablag‘ tushishi mumkin. Agar kelgusi yilda mahalliy byudjetning o‘z daromad manbalari (soliqlari) ko‘payib qolsa, umumdavlat solig‘idan ajratma berishning hojati qolmaydi.

Respublikada o‘tgan yillar davomida soliq ma‘murchiligini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi dasturi ishlab chiqildi. Shu asosda Prezidentimizning 2018-yil 29-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi PF-5468-son Farmoni qabul qilindi. Ushbu konsepsiyaning eng muhim jihati shundaki, unga muvofiq, Harakatlar strategiyasida belgilangan soliq yukini kamaytirish va soliq ma‘murchiligini takomillashtirish vazifalarini to‘laqonli amalga oshirish maqsadida mamlakatimizda soliq tizimini isloh qilish, ya‘ni modernizatsiyalash, konsepsiyani ishlab chiqish va qabul qilish ayni muddao bo‘ldi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Umumdavlat va mahalliy soliqlar yagona mohiyatga ega bo‘lib, byudjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan majburiy to‘lovdir. Shu bilan birga, umumdavlat solig‘ining ayrim turlarini mahalliy byudjetni to‘ldirish manbai sifatida mahalliy byudjet ixtiyorida qoldirish maqsadga muvofiqdir.

O‘zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksining 7-moddasida byudjet tizimining asosiy prinsiplari belgilangan bo‘lib, unga muvofiq, byudjetni shakllantirishda byudjet tizimining balansliligi va o‘zaro bog‘liqligini ta‘minlash shart. Respublika byudjetidan transfert mablag‘lar Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar byudjetiga tasdiqlangan Davlat byudjeti doirasida ajratiladi. Qoraqalpog‘iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar byudjetidan esa byudjet subsidiyalari tumanlar va shaharlar byudjetiga tasdiqlangan byudjet doirasida ajratiladi.

Mahalliy byudjetning bu daromad turi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Yuqori byudjetdan ajratiladigan subvensiya va subsidiyalar boshqa daromad turlaridan farq qilib, ular yil boshida tasdiqlangan reja miqdorida olinadi, ya‘ni bu daromad turlariga yil davomida o‘zgartirish kiritilmaydi.

Mahalliy soliqlarning byudjetga to'liq tushishini ta'minlash ularning zimmasidagi asosiy vazifa hisoblanadi. Respublikamiz iqtisodiyotida davom etayotgan islohotlar davrida soliq iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim vosita sifatida ularni doimiy isloh qilib borishni talab etadi. Hozirgi kunda aholi daromadlarining salmoqli qismi xususiy sektorda shakllanmoqda. Davlat tomonidan bu daromadlarni boshqarish imkoniyatlari cheklangan, ularni ma'muriy tarzda davlat xarajatlariga yo'naltirish bozor iqtisodiyoti prinsiplari bilan zid hisoblanadi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlarining faoliyatiga bevosita bog'liq bo'lgan hamda to'liq mahalliy byudjet ixtiyorida qoldiriladigan daromad turlari kengaytirildi. 2020-yildan boshlab barcha davlat maqsadli jamg'armalari va chetdan jalb qilingan tashqi qarz mablag'lari hisobidan amalga oshirilayotgan davlat xarajatlari konsolidatsiyalashgan davlat byudjetida aks ettirilib, byudjet qamrovi va ochiqligi darajasi kuchaytirildi. Xalqaro standartlarga muvofiq umumiy fiskal balansning hisobini yuritish yo'lga qo'yildi. Chunki mahalliy byudjet barqaror daromad bazalariga ega bo'lsa, ular xizmat qiluvchi mahalliy hududlar doirasida iqtisodiy islohotlarni moliyaviy jihatdan ta'minlashda muammolar bo'lmaydi hamda mavjud muammolar osonlik bilan hal etiladi.

Demak, mahalliy byudjetning daromadlari quyidagilardan shakllanadi:

- mahalliy soliq, yig'imlar va bojlar, qonunda ko'zda tutilgan majburiy to'lovlar va soliqsiz tushumlarni mahalliy byudjetga yo'naltirish;
- qonun hujjatlari bilan mustahkamlangan umumdavlat soliqlari, yig'imlari va bojlar, bulardan tashqari umumdavlat tushumlari va majburiyatlarini mahalliy byudjetga yo'naltirish;
- davlat pul mablag'lari va mulklari bo'yicha qonunlar asosida huquqlarning mahalliy byudjetga o'tishi;
- yuqori byudjetdan beriladigan transfert, subvensiya va subsidiya mablag'lari; qaytarib bermaslik sharti bilan xorijiy davlatlardan tushgan pul mablag'lari hamda qonunlarda ta'qiqlanmagan boshqa daromadlar.

Mahalliy byudjet daromadlarini mustahkamlash borasida mahalliy hukumatning soliq undirish va soliq bazalarini kengaytirishga bo'lgan qiziqishlarini rag'batlantirishni takomillashtirish zarur. Hududlarning soliq siyosati va salohiyati, avvalo, tegishli pog'onali byudjetga real ravishda yo'naltirilishi mumkin bo'lgan daromadlarning miqdorini nazarda tutadi. Belgilangan huquqiy tomondan qaralganda, soliq siyosati amaldagi byudjetga undirilishi mumkin bo'lgan soliq va yig'imlarning to'g'ri hisoblanishi hamda byudjetga undirilishi darajasini ham bildiradi. Umumiy ma'noda esa, bu hududlarning rivojlanish ko'rsatkichlarini, soliq va yig'imlar undirilishining imkoniyatlarini hamda hududlarning soliqqa tortiladigan resurslarining jami hajmini ifodalaydi. Ko'p hollarda soliq siyosati va salohiyati amaldagi qonunchilikka muvofiq hududlarning soliq daromadlarining mahalliy byudjetga tushiriladigan qismi sifatida ham talqin qilinishi mumkin.

Mamlakatimizda hududiy soliq tizimini iqtisodiy taraqqiyot ehtiyojlariga moslashtirish zarur bo'ladi. Bunda mahalliy byudjet tizimiga oid muammo va masalalarni hal etish lozim (1-jadval).

1-jadval
O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti va mahalliy byudjet daromadlari va xarajatlarining tarkibi¹

Ko'rsatkichlar	Yillar (mlrd.so'm)				
	2020	2021	2022	2023	2024
Davlat byudjet daromadlari	132 938	164 799	201 864	231 721	270 703
Davlat byudjeti xarajatlari	144 143	188 257	236 692	281 097	312 921
Respublika byudjeti daromadlari	105 236	129 626	154 473	176 182	212 643
Respublika byudjeti xarajatlari	96 952	122 723	147 905	179 356	238 024
Mahalliy byudjet daromadlari	27 702	35 173	47 390	55 539	58 060
Ulushi %	26,3%	27,1%	30,7%	31,5%	27,3%
Mahalliy byudjet xarajatlari	47 191	65 534	88 787	101 741	74 897
Ulushi %	48,7%	53,4%	60,0%	56,7%	31,5%
Yuqori byudjetdan olingan subvensiya (transfert) miqdori	10 171	10 443	14 116	24 281	16 837
Ulushi %	10,5%	8,5%	9,5%	13,5%	7,1%

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda respublika byudjeti daromadlari 132 938 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 2 barobarga oshib, 270 703 mlrd so'mga yetgan. Mahalliy byudjetlar daromadlari ham o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, 2020-yilda 27 702 mlrd so'mdan 2024-yilda 58 060 mlrd so'mgacha o'sib, 2,1 barobarga ko'paygan.

Yuqori byudjetdan mahalliy byudjetlarga ajratilgan subvensiyalar (transfertlar) hajmi 2020-yilda umumiy byudjet daromadlarining 10,5 foizini tashkil etgan. Bu ko'rsatkich 2023-yilda eng yuqori darajaga — 13,5 foizga yetgan bo'lsa, 2024-yilda 7,1 foizgacha kamaygan. Subvensiyalarning miqdori bo'yicha 2023-yilda eng yuqori daraja — 24 281 mlrd so'm (2020-yilga nisbatan 2,4 barobar ko'p) qayd etilgan. Ammo 2024-yilda transfertlar hajmi 16 837 mlrd so'mni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan 30 foizga kamaygan. Ushbu holatni viloyatlar mahalliy byudjetlarining xarajatlari oshishi va ularni qoplab bera olmasligi, shuningdek, maqsadli ijtimoiy xarajatlarga ish haqi va nafaqalarni qoplash uchun sarflanishi bilan izohlash mumkin.

Byudjet tizimida davlat byudjeti muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat byudjeti umumdavlat miqyosidagi tadbirlarni moliyalashtirishda foydalaniladigan qismi bo'lib, unda byudjetning daromadlar manbalari, ularning tushumlar miqdori hamda kalendar yil davomida aniq yo'nalishlarga sarflanadigan mablag'lar nazarda tutiladi. Shu bois davlat byudjetiga asosiy soliqlar daromad sifatida biriktirib qo'yilgan.

Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish murakkab jarayon bo'lib, har doim uning maqbul mexanizmini ishlab chiqish uchun ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib boriladi. Bunda yig'ilgan mablag'larni quyi byudjet tarmoqlari o'rtasida taqsimlash muhim o'rin egallaydi. Bu esa uning barcha yo'nalishlarini tartibga soluvchi me'yoriy

¹ Muallif ishlanmasi

bazani mukammallashtirishga qaratilgan bo'lib, mamlakatda soliq tizimini isloh qilishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda amal qilayotgan soliq tizimida soliq turlarini byudjet darajalari o'rtasida taqsimlash aniq huquqiy asoslarga ega. Har bir soliqning davlat yoki mahalliy byudjetga yo'naltirilishi qonuniy tartibda belgilangan. Davlat byudjeti daromadlari, asosan, umumdavlat ahamiyatiga ega soliqlar hisobidan shakllantiriladi. Mahalliy byudjetlar esa mahalliy soliqlar va yig'imlar hisobiga to'ldiriladi. Ushbu taqsimotning huquqiy bazasi milliy qonunchilikda mustahkamlangan.

O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabrda O'RQ-1011-son "2025-yil uchun O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to'g'risida"gi Qonuni 12-moddasiga muvofiq, soliq turlari tumanlar va shaharlar byudjetlariga belgilangan miqdorlarda o'tkaziladi. Respublikamizda mahalliy byudjet xarajatlarining yetishmay qolgan qismi davlat byudjetidan ajratiladigan mablag'lar va umumdavlat soliqlaridan ajratmalar orqali qoplanadi.

Hududlarning iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarini xarajatlar nuqtai nazaridan ishlab chiqishda foydalanish va mahalliy byudjet xarajatlari tarkibini tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Mahalliy byudjetni yillik rejalashtirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalliy byudjetlarni rejalashtirish kategoriyasiga ko'ra quyidagi bo'g'inlarga ajratish mumkin:

- davlat byudjetining muhim bo'g'ini;
- davlatning byudjetlararo tartibga solish obyekti;
- davlatning mahalliy doiradagi murakkab tizimli moliyaviy rejasi;
- investitsion fond;
- mahalliy davlat hokimiyatining moliyaviy asosi;
- davlatning ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini amalga oshirishning moliyaviy vositasi;
- respublika miqyosida pul resurslarini milliy iqtisodiyot manfaatlari nuqtai nazaridan taqsimlash vositasi;
- Yangi O'zbekiston sharoitida aholi muammolarini aniqlashning muhim omili;
- milliy iqtisodiyot doirasida pul mablag'larini bir maromda ta'minlash vositasi;
- ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning asosiy vositasi.

"Mahalliy byudjet daromadlarini prognozlashtirish jarayoni — bu mahalliy byudjetlarning xususiyatlari, birlashtirilgan soliqni daromadlar, hududning moliyaviy va soliq salohiyatidan kelib chiqqan holda tegishli muddatga mahalliy byudjetga soliqni va boshqa qonuniy manbalardan tushadigan mablag'larni baholash va aniqlashga qaratilgan iqtisodiy-huquqiy munosabatlardir."

Mahalliy byudjet daromadlarini prognoz qilishda, albatta, hududning moliyaviy imkoniyatlari va soliq salohiyatidan kelib chiqqan holda unga birlashtirilgan mahalliy soliq va yig'imlar tushishi kutilayotgan daromadlar hisobga olinishi zarur. Mahalliy byudjetlarni tizimli rejalashtirish orqali mahalliy byudjet daromadlarini to'g'ri prognozlash imkoniyati yaratiladi.

Mahalliy byudjet daromadlarini mustahkamlash hozirgi byudjet islohotlarining asosiy yo'nalishi hisoblanadi. Bu borada aylanmadan olinadigan soliq, mol-mulk

solig'i, yer solig'i va tabiiy resurslarni soliqqa tortish asosiy rol o'ynaydi. Keyingi samarali manba sifatida mahallabay tizimi orqali yangi soliq solish obyektlarini aniqlash muhim tizim hisoblanadi.

Davlat byudjetining sezilarli qismini soliqlar tashkil etadi. Shu bilan birga, soliqlarning byudjetga tushishiga ko'ra tasnifi umumdavlat va mahalliy soliqlar sifatida ajratilgan bo'lib, mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlarning ulushi nisbatan past. Biroq bu muayyan darajada ularning birlashtirilgan daromadlari bilan muvozanatga keltiriladi. Iqtisodiyotning jadal rivojlanayotgan davrida soliqqa tortish tizimi va soliq siyosatining samarali faoliyati iqtisodiy siyosatning mukammal yuritilishiga bevosita bog'liq bo'lib, real sektordagi iqtisodiy jarayonlarning rivojlanishiga muhim turtki bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mahalliy byudjet daromad bazasini shakllantirish uchun mahallabay tizimi orqali yangi soliq manbalarini aniqlash va ularni undirish mexanizmi orqali erishish mumkin. Bunda mahalliy o'zini-o'zi boshqarish organlari o'z daromad bazasini rivojlantirish maqsadida xo'jalik yurituvchi subyektlar va tadbirkorlik subyektlarining faoliyat turlarini yangicha tizimda rivojlantirish va rag'batlantirishlari zarur bo'ladi.

Mahalliy byudjet daromad bazasini shakllantirish va mahalliy byudjet daromadlarini takomillashtirish yuzasidan tadqiqotlar natijasida ishlab chiqiladigan yangi soliq tizimi, vazifa nuqtai nazaridan, mahalliy byudjet daromadlarini oshirish hamda yangi soliq bazalarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Mahalliy byudjet daromad bazasini shakllantirish mahallabay tizimi orqali yangi soliq manbalarini aniqlash va ularni samarali undirish mexanizmi yordamida amalga oshirilishi mumkin. Bunda mahalliy o'zini-o'zi boshqarish organlari o'z daromad bazasini kengaytirish maqsadida xo'jalik yurituvchi hamda tadbirkorlik subyektlarining faoliyat turlarini yangi tizim asosida rivojlantirish va rag'batlantirish choralari ko'rishlari lozim.

Ta'kidlash joizki, so'nggi yillarda ushbu sohada bir qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan ushbu tadbirlarning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- mahalliy byudjetlarning daromad bazasini kengaytirish va barqarorligini ta'minlash;
- soliq siyosatini optimallashtirish orqali biznes muhitini yaxshilash va investitsiyalarni jalb etish;
- hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va ularning raqobatbardoshligini oshirish;
- ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish va aholi turmush darajasini yaxshilash;
- iqtisodiyotning real sektorlariga turtki beruvchi samarali moliyaviy resurslarni taqsimlash;
- soliq tushumlarini oshirish orqali davlat xizmatlari sifatini yaxshilash;
- hududlarda iqtisodiy faollikni rag'batlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 18-yanvar kun 23-sonli Qarori "O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" <https://lex.uz/uz/docs/-5234746>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyun PF-5468-son "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-3802378>.
4. Stiglitz J. Economics of the Public Sector. – New York: W.W. Norton, 2000. – 823 p.
5. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. – New York: McGraw-Hill, 1989. – 822 p.
6. Shodmonov Sh.Sh., Abdukarimov X.X. Davlat moliyasi. – Toshkent: «Iqtisodiyot», 2015. – 380 b.
7. Primova N.I. Mahalliy byudjetlar xarajatlari mutanosibligi va boshqaruvdagi ahamiyati. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2019. – 215 b.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, avgust, 8-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlato standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**